

A táj és a művészet sugallata

Gerzson Pál művészetéről, művészbárságairól

„Van kies szőlőm, van arany kalásszal
Biztató földem; szeretett Szabadság
Lakja hajlékom. Kegyes istenimtől
Kérjek-e többet?”
(*Berzsenyi Dániel*)

Ez év nyarán a Pesti Vigadó/Vigadó Galéria egy nagyszabású emlékkiállításnak adott helyet, amelyen Gerzson Pál festőművész, Munkácsy-díjas, érdemes művész, a Magyar Művészeti Akadémia egyik alapító tagjának hatalmas művészi hagyatékából volt látható egy nagy súlyú bemutató. Az *Életmű-válogatás* címmel nyílt kiállítás több mint százhatvan kis és nagyméretű festményen keresztül igyekezett közönség elé tárni e nagyformátumú alkotó és életmű teljesítményét. E számunk színes melléklete a kiállítási anyagba, valamint – jellemzően fekete-fehér – rajzai, vázlatai, krokijai a művész alkotóműhelyébe engednek bepillantást. A kiállítás lehetőséget adott arra, hogy ismét foglalkozzunk a XX. század második fele magyar festészetének e személyes felfogású, erőteljesen egyéni teljesítményével. Ugyanakkor lehet, hogy ennek az emlékező írásnak a felütése – bizonyos szempontból – bántónak fog tűnni. E sorok írója ugyanis a magyar művészeti életben azt érzékeli, hogy erőteljesen meghatározó egy bezárkózási folyamat. Mit jelent ez? Azt, hogy az írókat csak az irodalom, a festőket csak a festészet, a színházi élet alkotóit csak a színház érdekli, a zenei alkotókat csak zenei kérdések foglalkoztatják. Még az is feltűnik, hogy egy-egy kortársi ágazat képviselői lenézik a másik terület teljesítményeit, alkotóit, mintegy különös arisztokratikus (?) szemléletbe csomagolják tájékozatlanságukat. Kevésbé tapasztalni az áthatásokat, az átlépéseket, noha a világ művészetében ma különösen sok példa van erre. Ugyanakkor természetesen az elmúlt évtizedek magyar művészetében számtalan olyan példáról tudunk, amikor egy-egy alkotó a saját művészeti ágában elért magas minőségű teljesítménye mellett folyamatosan intenzív kitekintésével, tág horizontú érdeklődésével nemcsak éltető, de összegzéseket, öngeneráló folyamatokat indított be. Nos, feltétlenül ezen művész személyiségek közé sorolható Gerzson Pál festőművész, aki 1931-ben született és 2008-ban hunyt el. A nagycsaládban felnőtt, ifjú korában az ország több tele-

FELEDY BALÁZS (1947) művészeti író. Legutóbbi könyve a szerkesztésében megjelent *Gerzson Pál* kiállítási album (Magyar Művészeti Akadémia, 2017).

pülésén szocializálódó művész egész életében megőrizte nyitottságát, intenzív tájékozódási képességét. A Pécs melletti Hirden született, ahol édesapja állatorvos volt, de élt Nagykárolyban, Ungváron, Ógyallán (édesapja családi gyökerei ide kötődnek) és Kőszegen. 1949-ben Kőszegen letett érettségi vizsgáját követően a Magyar Képzőművészeti Főiskola (ma Egyetem) festő szakán folytatta tanulmányait, mint Kmetty János, Domanovszky Endre és Hincz Gyula növendéke, de meghatározó, szemlélet formáló tanára volt Barcsay Jenő, aki épp ezekben az években írta, rajzolta később világhírré is szert tevő művészeti anatómiáját. Gerzson Pál nehéz időszakban, 1953-ban fejezte be tanulmányait, s erős festői ambíciói mellett ezt követően egész életéhez hozzátartozott a tanítás, melynek gyakorlásához – mai kifejezéssel – másoddiplomát is szerzett. Hincz Gyula, az Iparművészeti Főiskola akkori főigazgatójának kezdeményezésére 1960-tól a Főiskola (ma Egyetem, MOME) alakrajztanára, majd Somogyi József, a Magyar Képzőművészeti Főiskola akkor rektora meghívására 1974-től a Főiskola (ma Egyetem) önálló festőosztályt vezető tanára/mestere lett, egészen 1996-ban történő nyugdíjba vonulásáig. Sok évtizedes felsőoktatási művésznevelő tevékenysége nagy hatású. Bár az Iparművészeti Főiskolán az alakrajz tanítása a szakmai képzésnek nem központi területe, volt növendékei, textilművészek, ötvösök, ipari formatervezők, tervezőgrafikusok mind úgy emlékeznek, hogy Gerzson Pál széles műveltsége, szemléleti tágassága milyen életre szóló hatást tett rájuk. A több mint húsz éven át folytatott Képzőművészeti Főiskolai tanári munka pedig az egyik legelmélyültebb oktatói életművet teremtette. Figyelte az egész főiskolai művésznevelő tevékenységet, figyelemmel kísérte, hogy milyen tantárgyakat tanulnak a főiskolások, mély személyes kapcsolatban volt a Barcsay Jenő katedráját öröklő Patay László festőművésszel, annál is inkább, mert kiemelten fontosnak tartotta a művészeti anatómia tanítását. Nem is véletlen, hogy egyik növendéke később folytatta Patay László pedagógiai tevékenységét (Kiss Tibor), s a jelenlegi Képzőművészeti Egyetem tanári karában is megtalálhatók valamikori növendékei, s az sem véletlen, hogy 1989-ben Gerzson mester kiadványt szerkesztett *Barcsay iskolájában. Anatómiai és térábrázolás a Magyar Képzőművészeti Főiskolán* címmel. Az osztályából kikerülő festőkre pedig karakteresen jellemző, hogy amellet, hogy – mára már – jeles művészi pályákat tudnak maguk mögött, sokan választották a tanári hivatást a magyar közép- és felső-oktatásban, művészképzésben. Gerzson Pál művészi életútja tudatosan alakított, nagy ívű pálya. Hamar kiszabadult mesterei hatása alól, s a hatvanas évek erőteljes, nyers festőiségét módszeresen alakítva hozta létre konstruktivisztikus, geometriai alapozottságú piktúráját. Ezt követően a hetvenes években fejlődik ki az az elvontnak nevezhető, költőiséggel teli artisztikus festői szemlélete, melyben fontos szerepet kap, hogy a főváros mellett 1968-tól Szigligeten is dolgozik, hogy az ott folyamatosan szerzett élmények, természeti inspirációk át- és áthatják festészetét. A művész sokszor nyilatkozott úgy, hogy Szigliget megtalálásakor (melyben jelentős a szerepe feleségének, Gerzsonné Kovács Máriának, festő-rajztanárnak) végső soron hazatalált, hiszen családja anyai ága, az Eöry

família a Szigligettel szomszédos Nemesgulácsról származik. Gerzson Pál alapvetően absztrakt festőnek tartható, de egész életművében mégis kiemelten fontos helyre kerülnek figurális munkái, melyek egyrészt portrék, valamint aktok, továbbá azok az elvontság és a látványelvűség határmezsgyéjén mozgó képei, melyek sajátos antropomorfizációként az emberi (elsősorban női) formát építik be a természeti alakzatba. E minősítésekkel kapcsolatban nyilatkozta a mester: „Nem tiltakozom az ellen, ha ezeket a dolgaimat absztraktnak nevezik, én magam azonban mindenképpen közelebb érzem őket a tájból, természetből és a bennem élő formákból vett valósághoz.” Gerzson Pálra, mint nagy műveltségű tanár-személyiségre egy megfontolt magatartás és fogalmazásmód volt jellemző. Pontos nyilatkozott 1993-ban ekként: „Ahhoz, hogy létrejöjjön a kép 'szervezete', át kell alakítani a közvetlenül föltáruolt látványt, a kiindulást jelentő formák helyére új minőségű formák lépnek, amelyek semmiképp sem lehetnek azonosak a megidézettekkel. A modellre vagy a természeti látványra való hasonlítás nem elsőrendű szempont, az egyenlő lenne a mechanikus leképezéssel. Az észlelt világot érzékletes formában kell megjeleníteni. Ennek megvan a maga sajátos folyamata, amely voltaképp biológiai művelet, amikor az egész szellemi, fizikai valóm egyszerre alkalmazkodik az alkotáshoz.” Természetesen vannak festői példaképei, illetve olyanok, akiknek munkásságára nemcsak forrásként, hanem folyamatos élményként tud tekinteni, így Nagy István, Farkas István s talán mindenki előtt Egry József életműve fontos ebből az szempontból. Gerzson Pál természeti befolyásoltságú művészetére azonban – miközben kiemelkedő művészettörténeti műveltsége, melyet jól hasznosít oktatói munkásságában – legalább ilyen erős hatással vannak művészeti élményei, zenei, irodalmi műveltsége. A magyar irodalomból különösen közel áll hozzá a sajátos pannon gyökerezettség, szemlélet, a dunántúliság jegyében, melyre legjelentősebb példa Berzsenyi Dániel költészete, amely több kiemelkedő képének inspirálója. Az immár múlt század hatvanas éveitől kapcsolatrendszerében évtizedeken át olyan irodalmi és zenei barátságok születnek s ápolódnak, mely a magyar művészeti, képzőművészeti életben szinte példa nélküli. Az irodalomban mély kapcsolata teremtődött – mások mellett – jeles költőkkel, Takáts Gyulával, Fodor Andrással, Ágh Istvánval, Tornai Józseffel, Szepesi Attilával, továbbá Temesi Ferenc és Fábíán László írókkal, a kortárs zenei élet olyan jelesei lesznek barátai, mint Durkó Zsolt, Szokolay Sándor, Kocsár Miklós zenészerzők, Geiger György trombitaművész, Maros Éva hárfaművész. Természetesen ezek a barátságok kihatnak kiállításai megnyitóra is, így ezek sorából hadd emeljem ki, hogy – az imént jelzett személyiségeken túl – éppúgy megnyitja kiállítását Sediánszky János, mint Bónis Ferenc. A Bónis Ferenc által bevezetett Fészek-klubbeli kiállítás azért is különleges, mert épp azt a portréegyüttesét mutatta be, mely képeket az évek során művész barátairól és más hozzá közel álló személyiségekről (például borászokról) festett. Ismét hadd idézzük a festőt: „Engem nemcsak a festészet inspirál, a kortárs magyar zene és irodalom is. Nem egy közös munkát készítettem író és költő barátaimmal.” Ezek sorából emelkednek ki Tornai József *A szerelem*

*szürrealizmus*a című kötetének (1991) akvarell illusztrációi. Tornai Józseffel megkülönböztetetten fontos a baráti kapcsolata, akinek egy 1986-ban megjelent írásából idézünk azért is, mert igen mély festő-szemléleti kérdéseket is felvet, valamint mert kapcsolódik az előzőekben már említett táj és ember különös „gerzsoni kapcsolatához”. A költő így ír esszéjében: „Kapcsolatokról van tehát szó: a vonal felel a színnek, a szín a formának, a súlyosabb erőteljesebb tér a könnyedebbnek, véletlenszerűbbnek. A táj saját törvényű kompozícióvá lényegül, a kompozíció sehol nem létező tájjá, olyanná, amelyben csak a festő sugallatai érvényesek. Így jön létre az az emberi világ, amelyben a természet a maga méltóságával van jelen, s az a természet, amit az ember tisztel, szeret, és legmélyében önmagával azonos titkúnak érez.” Szintén mély baráti kapcsolat fűzte össze Gerzson Pált Szepesi Attila költővel, akinek két kötetében is megtalálhatók a festő illusztrációi (*Sárkányfogak*, 1998, *Képmutogató. Arcimboldo-szonettek*, 2002). Ennek kapcsán szomorúan jelzem, hogy a *Hitel* jelen száma Gerzson-illusztrációi, rajzai egy részének megjelenése a *Sárkányfogak* eredeti rajzai alapján úgy váltak lehetségessé, hogy Szepesi Attila halála előtt két hónappal e műveket e sorok írójának még személyesen juttatta el. A költő – egy felkérésnek eleget téve – három olyan verset is mellékel, melyek kapcsolódnak a festőhöz. Hadd idézzük ezek közül ezúttal a *Vízimalom* című verset:

„Szobámat betölti a tücsökszó,
meg egy durva lécekből tákolt
vízimalom vidám kelepelése.
A tarka tücsköt Reich Károly rajzolta pasztell-krétával, ahogy
gubbaszt egy omló rögön – kezében cini-cini hegedű.
A csöpp vízimalmot pedig barna dió-páccal
örökítette meg Gerzson Pali.
Összefonódik a félhomályos levegőben
a véget érni nem akaró
fájdalmas őszi ciripelés,
meg a csepp malom lapátjaink kipp-kopp muzsikája,
ahogy éjjel-nappal szünetlen paskolják
a szigligeti patak
szélúzta hullámain.”

1999-ben Gerzson Pál egy nyilatkozatában ezt is olvashatjuk: „Erősen inspirál a kortárs hazai muzsika is.” És viszont, folytathatjuk és tehetjük hozzá: az ő festészete pedig inspirálta zeneművészeinket. Durkó Zsolt zeneszerző is 1985-ben egy ihletett írásában úgy fogalmaz, hogy Gerzson Pál az a művész, akinek indítékai mögött szilárd értékrend áll. Majd így folytatja: „Az az értékrend, amely a megújulás, az új kifejezési lehetőségek felkutatása mellett megőrzi a tiszta szerkezet, a pontos fogalmazás helyét és szerepét. Számomra, mint zeneszerző számára feltűnő vonalainak dallamossága, melodikus kifejező ereje. Aláhajló vagy

felfelé kapaszkodó motívumai – zenei hasonlaltal élve – az arzis-tézis, a hullám-mozgás törvényeit követik. Bármennyire is elvonatkoztatott, stilizált is Gerzson Pál dallamrajza, az egész mű holdudvarában mégis a természet, a hegyek, völgyek, a Balaton dallam-rajza jelenik meg.”

Gerzson Pál művészi, festői életműve összetett, változatos értékű, melyet azonban sajátos koherencia jellemez. A megtalált festői szemlélet alkalmassá tette arra, hogy szenzibilis és koncentrált megfigyelő személyisége egészen különös, lebegő, poézissal teli életművet teremtsen. Egyéni formavilága, szín- és ecsetkezelése kivételes harmóniát teremt föld és ég, víz és levegő, fény és sötétség között, s fecske ábrázolásai dinamikájával kiemeli képei nézőit a földi dimenziókból. Rajzai, vázlatai, képei e lapokon is bevezetnek e varázslatos világba, habitusa pedig bizonyítja, hogy a művészet egysége is lehetséges, melynek megteremtésében jelentős a szerepe a művészbarátságoknak.

Gerzson Pál: Kőzjáték, 1988 (olaj, vászon, 80×100 cm)

